

Dějiny Řecka

NA SVĚTĚ EXISTUJE NĚKOLIK MÍST, KTERÁ MŮŽEME PROHLÁSIT ZA KOLÉBKU civilizace. Řecko však lze označit přinejmenším za kolébkou evropské civilizace. Spolu s filozofií, architekturou a demokratickou politikou se tu rozvíjelo a vzkvétalo také umění. O hlavním městě Athénách se píše, že „kamkoli tu vstoupíte, střetnete se s připomínkou minulosti“. Tato slova poprvé pronesl římský básník Cicero (106–43 př. n. l.).

Doba kamenná

Mnohé země se pyšní nejkrásnějšími archeologickými nálezy původem z paleolitického období (2,5 mil.–9000 př. n. l.). Řecko ve srovnání s ostatními zeměmi právě z tohoto období žádné rozsáhlé sbírky nálezů nevlastní. O to

výjimečnější rozkvět kultury nastal o něco později, kolem r. 3000 př. n. l.

Nejstarším významným řeckým nálezem z doby kamenné je jediná lebka anteneandrtálce, jež byla objevena v jeskyni ležící zhruba 50 km jihovýchodně od Thessaloníki. V jesky-

ni s názvem Kokkines Petres (Červené kameny) se r. 1959 našly také pozůstatky prehistorických zvířat. Nálezci tehdy nebyli z řad archeologů, šlo o obyčejné vesničany z blízké Petralony, kteří objev učinili zcela náhodně.

Je obecně známo, že první osadníci se v Řecku usadili již kolem r. 200 000 př. n. l. Přišli zřejmě ze Středního východu a usadili se hlavně ve východním Řecku a na úrodných pláních Thesálie. Ve třech jeskyních, které se nacházejí v údolí Louros, jež je součástí hornatého kraje Épeiros na severozápadě Řecka, byly nalezeny důkazy svědčící o tom, že jeskyně byly obydleny už kolem r. 40 000 př. n. l. Nejstarší známé zemědělské společnosti v Řecku, a zároveň i v Evropě, pocházely z období 7000–5000

př. n. l., a to opět z Thesálie a Makedonie, kde se našly pozůstatky keramiky a obydlí z hliněných cihel. Z tohoto období pocházejí také nejranější osady na ostrově Kréta – důkazem je např. nález hrobky v jeskyni Trapeza, která se nachází ve značné nadmořské výšce na planině Lesithi – i na některých ostrovech v Egejském moři, a je dokázáno, že mezi těmito komunitami čile vzájemně obchodovali. Jak se zdá, starověké dějiny Řecka zaměstnají v budoucnu ještě mnohé badatele.

Minojská kultura

Starověká kultura, která zhruba od r. 3200 začala prosperovat na souostroví Kýklady v Egejském moři. V pohřebních hrobkách se dochovalo značné množství soch a figurín původem kolem r. 2800 př. n. l. a mladších. Tyto elegantní výtvoři lidských rukou ovlivnily svými zdánlivě jednoduchými, ladnými mramorovými křivkami mnohé umělce 20. století a každý, kdo je spatří poprvé, úžasem zatají dech při představě, že jsou 5 000 let staré.

Řecká kultura nicméně zaznamenala první rozkvět s příchodem minojské kultury. Ta vděčí za svůj název anglickému archeologovi siru Arthuru Evansovi (viz str. 228–289), který odkryl královský palác v Knossu na Krétě a civilizaci, která jej vytvořila, nazval minojskou, po legendárním krétském králi Minoovi (dnešní badatelé jsou však přesvědčeni, že výraz *minos* neznamenal jméno, ale spíše královský titul).

První palác v Knossu byl vystavěn kolem r. 2000 př. n. l. a jeho okázalé prostory svědčí o bohatství a moci jeho tvůrců. Kréta tehdy díky své strategické poloze (stejně jako za I. světové války) vévodila obchodu ve východním Středomoří.

Středisky minojské kultury byla i města Árgos, Tírýns a Mykény na severovýchodě Peloponéskeho poloostrova, ostatní pak na Rhodu a Kythéře směrem na jih od peloponéskeho pobřeží a na Kýkladách. Minojská kultura dosáhla vrcholu kolem r. 1500 př. n. l., kdy se jí dařilo obchodovat s keramikou, vínem, olivami, šperky a dalším zbožím také v Egyptě a na Středním východě.

Minojské město Akrotiri na ostrově Thíra bylo v 16. století př. n. l. zničeno následkem výbuchu sopky.

Boj Athén a městského státu Sparta o moc vyústil r. 431 př. n. l. v Peloponéskou válku, konflikt, který postavil Řecko proti Řecku a trval 27 let. Sparta si zajistila moc prostřednictvím významného námořního vítězství v sicilských Syrakusách a v Aigospotamoi u Dardanel.

Tyrhénské moře

Jónské

KLASICKÉ ŘECKO (zhruba 500–23 př. n. l.)

- Athénský a Delský spolek
- nezávislí spojenci Athén
- spolek Sparty a Peloponésu
- neutrální řecké státy

- útok athénských spojenců
- útok spojenců Sparty
- významná bitva peloponéské války
- významná bitva perských válek

Dnešní politické hranice a názvy označeny šedou barvou

0 100 mil
0 100 kilometrů

NATIONAL GEOGRAPHIC MAPS
RELIEF BY JOHN A. BONNER
AND TIBOR TÓTH
ART BY WILLIAM COOK

Válčení a říše

Období 5. st. př. n. l. znamenalo pro Řecko slávu i svár. V r. 495 nastal pro zemi začátek tzv. zlatého věku, a to jak díky trvalému politickému uspořádání, tak díky rozkvětu umělecké scény (viz str. 28). Řecko v té době stálo v čele dělského spolku, triumfálně odrazilo útoky Persanů a zaznamenalo skvělé vítězství ve známé bitvě u Marathonu (r. 490 př. n. l.) a další úspěch v Mykálé a Platajích (r. 479 př. n. l.).

Jónský sloup

Období 750–500 př. n. l. bývá nazýváno archaickou dobou. Provázela ji značná emigrace z Řecka – a tím rozpinání říše. Na západě při pobřeží Středozemního moře a na východě podél tureckého pobřeží začaly vyrůstat kolonie. Obchod kvetl a řecká kultura se šířila všemi směry. V nadcházejících válkách pak východní kolonie spolu s Řeckem založily Dělský spolek, zatímco západní kolonie si zachovaly neutralitu.

STŘEDOZEMNÍ MOŘE

Evans byl přesvědčen, že r. 1500 př. n. l. došlo na ostrově Thíra k sopečnému výbuchu a následná přílivová vlna, která se převálila přes Krétu, způsobila předčasný konec minojské kultury. Tato kultura ve skutečnosti zanikla r. 1450 př. n. l., avšak Evansova teorie je natolik zakořeněná v povědomí odborné i laické veřejnosti, že údaje o výbuchu sopky na Thírě často uvádějí r. 1450.

Skutečný důvod zániku minojské kultury dosud neznáme.

Nahore: Kamenný střeš s lineárním písmem B.

Na protější straně: Mohutná Lvi brána ze 13. st. př. n. l. střeží vchod do paláce v Mykénách.

Možná jej přivodila vzpoura tehdejších obyvatel proti všemocným kněžím a vládcům, možná jej má na svědomí živelní katastrofa. Vyloučit nelze ani proniknutí neznámé moci, dokonce v podobě samotných Mykenců. S jistotou však víme, že Mykénci se stali v oblasti Egejského moře dominantním národem.

Mykénská doba

Německý archeolog Heinrich Schliemann (viz str. 112–113) zjistil, že město Mykény bylo založeno kolem r. 2100 př. n. l. Osídlili jej přistěhovanci, kteří do Evropy přicházeli ve vlnách z indického subkontinentu. Záhy se však ocitli pod vlivem Minojců, jejichž střediskem moci se stal Knossos na Krétě.

Vzhledem k tomu, jak Homér promíchal mýtus s dějinami (viz str. 330–331), Schliemann

věřil, že přesně zmapoval místo, kde byl pohřben legendární mykénský král Agamemnon.

Následujícími údaji si však můžeme být zcela jisti. Díky nálezům hliněných střešů popsaných lineárním písmem B (nalezeny též na Krétě) víme, že Mykénci mluvili starou řečtinou. Víme také, že kolem 1400 př. n. l., kdy z neznámých důvodů zanikla minojská kultura, se k moci dostalo Mykénci. Zmocnili se majetku, ovládli obchod a záhy získali nadvládu na východním Středomoří, která dříve náležela Minojcům. Není pochyb, že Mykénci měli v rukou bohatství a moc. V Mykénách bylo nalezeno značné množství zlatých a stříbrných předmětů. Mnohé z nich jsou neuvěřitelně

skvostné a zjevně neobyčejně hodnotné. Nejkrásnější z nich jsou zlatým hřebem sbírkou Národního archeologického muzea v Athénách (viz str. 78). Mykénci mimoto ovládli i další města, např. nedaleký Tíryns a Pilos na západním peloponéském pobřeží, a dokonce i Tróju ležící v západním Turecku.

V místech, kde stával Tíryns, sotva několik mil na jih od Athén, byly nalezeny pozůstatky ohromného palácového komplexu s prostornými halami a mohutnou vstupní branou. Do chvíle, než Evans odkryl minojský palác v Knossu, byl palácový komplex v Tírynx považován za nejlepší dochovaný příklad „královského paláce“, jaký se kdy podařilo objevit.

Pokud jde o trojskou válku, v údajích se mísí fantazie se skutečností. Homér v eposu *Iliás* vypráví, jak mykénský král Agamemnon přivedl své vojenské oddíly k Tróje a byl mezi hrdiny, kteří město po deset let obléhali. Trója nakonec připadla Řekům, a to díky lsti s dřevěným koněm. Agamemnon se triumfálně vrátil do Mykén a s sebou si přivedl trojskou princeznu Kassandru.

V Mykénách rozhodně pobývali mocní mykénští králové, ale zda se některý z nich jmenoval právě Agamemnon, je otázka. Jisté není ani to, patří-li posmrtná maska, kterou Schliemann nalezl, právě jemu. Podle legendy byl král Agamemnon připraven i se svými oddíly vyplout k Tróje, avšak zdržel jej silný vítr. Aby jej přemohl, obětoval Agamemnon bohyňi Artemis svou dceru. Král se objevuje také v Aischylově tragédii *Oresteia* (viz str. 106).

Hra vypráví, jak Agamemnona po návratu z Tróji s princeznou Kassandrou po boku zabila ve vaně jeho žena Klytaiméstra za pomoci svého milence.

Jakkoli byla mykénská kultura mocná, neměla dlouhého trvání. Rozkvětu se těšila pouhých 200 let. Její důležité postavení pominulo kolem r. 1200 př. n. l. a stejně jako u Minojců, ani v tomto případě neznáme důvod. Možná je

zahubila nečekaná přírodní katastrofa, nebo podlehli nástupu nového nepřitele – dórských kmenů ze severu.

Dórské období

Zánik mykénské civilizace znamenal pro Řecko začátek „temných časů“. Toto neradostné období bylo způsobeno několika faktory, hlavně však vpádem Dóřů, kteří sem zamí-

řili v období 1200–1100 př. n. l. ze severního Řecka. Po vstupu na Peloponés obsadili Korint a záhy ovládli též Mykény, Spartu a Argos.

Dórové byli rození válečníci, postrádali však kulturu, která tolik proslavila Minojce a Mykénce. Dórové jednoduše potlačili přesvědčení lidu, který si v dobytých zemích podrobili. Získali nadvládu téměř nad celou řeckou pevninou, Krétou, souostrovím Dodekanesos, část-

**„Průvod s dřevěným koněm do Tróje“
Giovanni Domenico Tiepolo (1727–1804)**

mi jižní Itálie, Sicílie, a pronikali i na Střední východ. I přes veškerou moc však obchod po moři, který předchozím vládcům přinášel ohromné zisky, pod vlivem tohoto bezohledného lidu upadal.

Řecko bylo odjakživa závislé na námořním obchodu (a nic se nezměnilo ani v dnešní době, jak dokazují loďařské dynastie 20. st.), a oslabení trhu přineslo zemi těžké ztráty. Obchodování na pevnině bylo pro Řeky velmi obtížné, neboť ze severní strany jim bránily hory a na východě zase neustálé rozbroje s Turky. Moře nutně potřebovali k životu. Pod dórskou nadvládou přišli Řekové nejen o zisky z obchodu, ale také o námořní kontakty se svými sousedy, a kulturní výměna utrpěla stejně jako výměna zboží. Lidé se uzavřeli do sebe a nezbylo jim než spoléhat, že přežijí díky zemědělství.

Lze si snadno představit, jak těžké to byly časy. Řecko není dokonce ani dnes nijak bohatou zemí; spoléhá hlavně na zisky z turistiky a přepravy zboží po moři a nemalým dílem zemi finančně pomáhají také Řekové, kteří se usadili za mořem.

Klasické Řecko

Po letech temnoty však přece jen přišly slabé záblesky světla, které byly předzvěstí výjimečné epochy řeckých dějin. Lidé, pod dórskou nadvládou uvyklí soustřeďovat se jen na vlastní komunitu, začali v 9. st. př. n. l. zakládat městské státy. Tyto státy fungovaly nezávisle na sobě, uzavíraly spojenecké svazky, obchodovaly mezi sebou a do války vstupovaly jako samostatné národy.

Dvěma nejsilnějšími státy se nakonec staly Athény a Sparta. Sparta bývala dórskou pevností a z popisu drsného vojenského života ve městě lze snadno odvodit, odkud pochází pojem „spartánský“. Athénané byli mnohem kulturnější a od 5. st. př. n. l. dokonce všichni athénští muži – pokud ovšem nebyli otroky – vlastnili hlasovací právo. Tato skutečnost je velmi důležitá a hodná obdivu, uvážíme-li, že ještě ve 2. pol. 20. st., tedy v době docela nedávné, existovala země, jejichž vlády občanům právo na hlasování dosud upíraly.

Také Athény však měly vojenskou moc, jak dokazuje vítězství nad Peršany u Marathonu, Mykalé a Salamíny, a mimoto dosahovaly v období 6. a 5. st. př. n. l. jež známe jako období klasického Řecka, mnohem většího rozkvětu než Sparta.

V souvislosti s Athénami bývá tato éra nazývána zlatými časy Perikléovými. Athén-

ský státník Periklés (zhruba 495–429 př. n. l.) předkládal lidu revoluční myšlenky a podporoval rozkvět umění a architektury. Za jeho vlády byl vystavěn Parthenon, rozvinulo se řecké drama (viz str. 106) a athénský lid přijal za své mnohé demokratické myšlenky. Periklés prosadil, aby ti, kteří pracují pro stát, byli za svou práci odměňováni, aby svobodní občané měli právo volit a aby občané sami rozhodovali, kdo jim bude vládnout. Slovo „demokracie“, tolik blízké srdcím Američanů, vzniklo odvozením z řeckého výrazu *demokratia* – vláda lidu.

V klasické době se v Athénách dařilo umění v čele Aischylem a Aristofanem (viz str. 106). Poezie už tehdy měla v umění své pevné místo, zastoupena byla hlavně dílem básnířky Sapfó (viz str. 238–239). Výteční filozofové, jakými byli Sokrates, Platon a Aristoteles, posouvali hranice diskuse.

Soupeření mezi Athénami a Spartou pokračovalo a vyústilo v peloponéskou válku (431–404 př. n. l.). Sparta dlouhou dobu ovládala městské státy na Peloponésu a společně s nimi podnikala proti Athénám útoky. V r. 404 př. n. l. se Spartě podařilo zvítězit. Následujícího roku se Athénané vzbouřili, vytlačili Sparta-

ny z Athén a vrátili se ke svému kultivovanému a nezávislému způsobu života.

V blízké budoucnosti se však rýsovala další hrozba, tentokrát však nepřicházela z Peloponésu, ale z opačné strany: od severu, z Makedonie.

Alexandr Veliký a Makedonská říše

V r. 382 př. n. l. se v Pelle, pozdějším hlavním městě Makedonie, narodil Filip II., který byl r. 359 př. n. l. korunován na krále. I on sám se stal mocným vladařem, avšak jeho syn Alexandr Veliký změnil tvář této části světa jednou provždy (viz str. 30–31).

Vzhledem k tehdejší povaze Řeka a jeho navzájem soupeřících městských států bylo zřejmé, že země je snadno napadnutelná zvenčí, přestože se jí povedlo odolat perské armádě. Řekům se vždy nějak podařilo zmobilizovat dost sil, aby zapudili každého potenciálního útočníka, a pak se zas vrátili k vnitřnímu soupeření. Jak však Řecko – a spolu s ním i zbývající část civilizovaného světa záhy zjistila – Filip II. a Alexandr Veliký byli útočníky zcela jiného kalibru.

Filip II. byl vězněn v Thébách, a to v době, kdy byly nejmocnějším z řeckých městských států. Pozoroval jejich vojenské počíná-

V r. 334 př. n. l. porazil Alexandr Veliký perského krále Dáreia III.

ní a po návratu domů přijal thébskou vojenskou taktiku za svou. Úrodné pláně severně od Athén se tedy staly středem nezávislého, avšak snadno napadnutelného makedonského království, které obýval řecky mluvící lid. Filip II. nejprve sjednotil Makedonii, a pak začal podnikat útoky proti dvěma sousedním teritoriím, východně směrem k Chalkidiki a do Thrákie, a jižně k Athénám. S Athénami zprvu uzavřel mírovou smlouvu, ta však neměla dlouhého trvání, a r. 338 př. n. l. v bitvě u Chaironeie Filip porazil spojené vojsko Athén a Théb, svého dřívějšího vojenského vzoru.

V r. 336 př. n. l. byl Filip II. během přípravy útoku proti Persii úkladně zavražděn. Zda za vraždou stál Alexandr není jisté. Filip byl pohřben ve Vergině, mezi Pelle a Olympem. V r. 1977 se podařilo odhalit jeho královskou hrobku a tento nález se stal jedním z největších archeologických objevů 20. st. v Řecku. Nedotčená kostra panovníka a zlatý poklad, jenž byl pohřben s jeho tělem, je nyní k vidění v expozici Archeologického muzea v Thessaloniki (Soluň). Filip byl bezpochy-

Mozaika v byzantském stylu lesknoucí se na stropě kláštera Nea Moni na ostrově Hios.

by jedním z nejmocnějších vládců své doby. Jeho vliv však nelze srovnat s ohromnou mocí jeho syna.

V době Filipovy vraždy bylo Alexandrovi sotva dvacet let a v roli vládce mocné malé říše byl přirozeně velmi zranitelný. Zachoval se stejně jako mnozí velcí vladaři před ním i po něm: zabil každého potenciálního nepřítele ve vlastním táboře. Znovu ovládl Thesálii, která se proti Makedoncům bouřila, totéž provedl v případě Thrákie, a pak do třetice nemilosrdně zaútočil proti Thébám. Město vypálil a nešťastné obyvatele uvěznil.

Těmito prudkými, mohutnými a krutými útoky Alexandr upevnil své postavení mocného vladaře tehdejšího Řecka. Ujal se vedení makedonských vojenských oddílů a r. 334 př. n. l. pře-

vedl vojsko čítající 35 000 mužů přes Hellespont (dnešní Dardanely) a porazil početnější perskou armádu (v boji údajně ztratil jen 110 vlastních mužů). S Peršany zacházel Alexandr stejně nemilosrdně jako s intrikány ve vlastním táboře a jako s rebelantskými městskými státy. Alexandrovi muži, podněcováni jeho vůdcovskými schopnostmi, směle pokračovali ve vítězných útocích proti Peršanům a pronikali dál na Střední východ a do Egypta.

Přestože v té době již Alexandr spolehlivě ovládal celou oblast východního Středomoří, stále nebyl spokojen. Zamířil tedy do Indie, kde mnohokrát vyhrál, ale také utrpěl nemalé ztráty ve vlastních řadách. V r. 323 př. n. l. jej v Babylonu sklátila horečka a musel ulehnout. Po jedenácti dnech zemřel.

Říká se, že Alexandr měl v úmyslu nejen dobýt svět, ale navíc sjednotit Východ a Západ v ohromnou prosperující říši. Města, která založil, byla rozhodně civilizovanými a kulturními místy a Alexandr horlivě šířil řeckou kulturu a jazyk a zajímal se o země, které dobýval. Kdyby žil, impérium by se nepochybně rozrůstalo dál, avšak bylo téměř jisté, že po jeho smrti se nenajde nikdo tak schopný, aby nastoupil na jeho místo a udržel říši pohromadě.

Římské Řecko

Po Alexandrově smrti se jeho říše rychle rozpadala. Některé vzdálenější celky vyhlásily samostatnost a nakonec zůstaly pod formální makedonskou nadvládou jen tři oddělené oblasti: Egypt, Persie a samotná Makedonie/Řecko. Následné rozdělení vedlo k celé řadě válek a výsledné ztrátě moci nad jednotlivými řeckými městskými státy. Toto tzv. helénistické období trvalo od smrti Alexandra Velikého v r. 323 př. n. l. do nástupu další mocnosti, již byla římská říše.

Makedonským králem byl tou dobou Filip V. Jeho armáda však nebyla zdaleka tak silná jako vojsko jeho předchůdců a r. 200 př. n. l. byla v bitvě poražena rozpínavými Římany. Během necelých deseti let Řím ovládl oblast, která bývala makedonským Řeckem. Městské státy ležící v této oblasti (např. Athény, Sparta, Théby) si však udržely nezávislost. Tento stav ale nemohl trvat dlouho. Městské státy byly tak jako tak ve skutečnosti známy pod římskými názvy; přestože se spojenými silami postavily proti římské nadvládě, jejich nesourodé vojsko nemohlo římské armádě konkurovat. V r. 146 př. n. l. Římané ovládli městské státy, odebrali jim statut nezávislosti a místo toho vytvořili novou řeckou provincii zvanou Makedonie.

Kromě ztráty nezávislosti však změna nepřinesla Řecku žádnou zvláštní újmu. Lid mohl dál mluvit rodnou řečtinou a římská kultura znamenala pro řeckou spíše přínos než zhoubu. V zemi zapustilo kořeny křesťanství a stalo se hlavním náboženstvím. Pod vlivem osvěcených císařů, např. císaře Hadriána, se Athény znovu staly střediskem umění, architektury a politického dění. Za všechny příklady svědčící o kladném vlivu Říma na život v Řecku jmenujme alespoň Hadriánův obelisk, Hadriánovu knihovnu a Divadlo Heroda

Attika. Ve srovnání s pozdější tureckou okupací představoval tento vliv faktický návrat ke zlatým časům.

Východní (byzantská) říše

Do 4. st. n. l. moc římské říše značně upadla a říše nabyta takových rozměrů, že se musela rozdělit na dvě oblasti – západní říši, jejímž střediskem se samozřejmě stal Řím, a východní říši, ovládanou z „nového Říma“ neboli dnešního Istanbulu.

Císař Konstantin Veliký (n.l. 280–337) založil nové hlavní město východní říše na místě řecké osady Byzantion a pojmenoval je Konstantinopolis (dnešní Istanbul). Výstavba města byla zahájena r. 326 a dokončena o několik let později. Město bylo vůbec prvním místem, kde se harmonicky mísila řecká a římská kultura. Přesun centra říše na východ však měl nevyhnutně za následek nárůst orientálních vlivů na zdejší život. Byzantská kultura se stala směsí řecké a římské kultury okoušenou exotickými prvky z východu.

Veškeré dění se tedy z Athén přesunulo do Konstantinopole a město vzkvétalo stejně jako Athény za zlatých časů. Začala se však stupňovat protirecká nálada, která vedla k vymýcení všech stop starořeckého pohanství, k zavření Apollonovy věštírny v Delfách (kterou Řekové považovali za střed světa) a k zákazu provozování olympijských her, jež reprezentovaly řeckého ducha. Řecko pozbylo důležitosti a v době, kdy se některých částí země zmocnily slovanské kmeny, se o dnes uctívanou byzantskou říši svět pramálo zajímal.

Konstantinopole všem útokům zvenčí statečně odolávala a v té době přišla jen o nevelkou část území. Byzantská říše přetrvávala dlouho po pádu západní říše, kterou r. 476 ovládl Gótvé. Udržela si svou moc ještě téměř 1000 let, konkrétně do r. 1204, kdy Konstantinopoli dobyli křižáci. Mnozí Řekové i v dnešní době věří, že se Istanbul někdy v budoucnu opět stane řeckým Byzantionem (tento předpoklad ovšem ani trochu nepřispívá ke zlepšení problematických řecko-tureckých vztahů). Vzhledem k tomu, co se dále odehrávalo na řeckém území, jsou tyto náklady pochopitelné.

V období mezi pádem byzantské říše a příchodem Turků byl řecký lid vystaven vlnám

dalších útoků, zejména během křížáckých tažení. V r. 1081 se na Korfu vylodili Normané a usadili se na ostrově i na pevnině. Počátkem 13. st. obsadili velkou část Řecka Benátčané a Frankové. Následovala dvě staletí bojů o nadvládu, jež skončila vpádem Turků, kteří si r. 1453 podmanili valnou část řeckého území.

Turecká okupace

Řeky ještě teď rozčiluje pomyšlení na dobu, kdy trpěli pod nadvládou osmanské říše. Na prostranství Parthenonu tehdy byla vystavěna mešita a chrám ponechán svému osudu. V té době navíc Lord Elgin, tehdejší britský velvyslanec v Konstantinopoli, získal od tureckých vládařů tzv. Elginovy mramory (viz str. 53) a nechal je lodí přepravit do Velké Británie.

V r. 1453 padla Konstantinopole do rukou tureckých muslimů. Toto datum Řekové považují za začátek okupace, avšak ve skutečnosti začali Turci pronikat na území dnešního Řecka již o několik let dříve. A činili tak s neobyčejnou krutostí. Obsadili valnou část Řecka – kromě Jónských ostrovů stranou západního pobřeží, Kykladského souostroví v Egejském moři a několika nevelkých oblastí na Krétě a na pevnině.

Řekové čelili různorodým osudům. Některým se vedlo dobře, tam, kde Turci předali kontrolu místnímu náčelníkovi, vděčnému za to, že pokud plní povinnosti ke Konstantinopoli a zvládá místní obyvatelstvo, může si hledět svého. Naproti tomu v oblastech, kam byli dosazeni tyranští turečtí vladaři, byla hromadně vyvražďena celá města a vesnice, pokud konání některého z obyvatel vladaře uráželo. V té době začala do obsazených oblastí pronikat turecká kultura a soustřeďovala se hlavně na Jónských ostrovech, v hlavním městě Épeiru, v městě Thessaloniki a samozřejmě v Thrákii, řeckém regionu ležícím nejbližší Turecku.

Turci spokojeně vládli své říši přes 300 let. Až koncem 18. a začátkem 19. st. se začalo z řecké strany schylovat k boji za opětovné dosažení nezávislosti.

Válka o nezávislost

K boji o nezávislost Řeky přímo vybízely některé události. Jednou z nich byl příchod ruské ortodoxní církve na Krétu (v r. 1770) s cílem podpořit řecké ortodoxní bratry v neú-

spěšném pokusu o svržení turecké vlády. Zanedlouho nato došlo k Francouzské revoluci, díky které i obyčejným Řekům znovu svítila naděje, že také oni by jednou mohli porazit tyranské vládce.

Boj o nezávislost začal r. 1821. Dne 25. března vyvěsil arcibiskup Yermanos z Pátry z okna kláštera Ayia Lavra u městečka Kalavrita nedaleko severního peloponéského pobřeží řeckou vlajku jako výraz otevřeného odporu proti Turkům. Nyní bývá klášter každoročně 25. března cílem procesí, oslavujícího počátek bojů na území Řecka. Po staletích útlaku Řekové nyní boj vyhráli za necelých deset let.

Řecko se těšilo podpoře celé Evropy a do země putovali dobrovolníci z mnoha zemí, aby se zapojili do odboje. Mnoho jich přicházelo z Německa, avšak nejvíce pozornosti upoutal anglický básník Lord Byron (1788–1824). Skutečnost, že se tento mladý anglický šlechtic a uznávaný autor postavil za věc prostého řeckého lidu, byla úžasně chválná. Byron dokonce položil za řeckou otázku život, jakkoli nebyl zabit v boji; nakonec podlehл horečce.

Dopad jeho smrti byl obrovský. Británie, Francie a Rusko vyslaly řeckým oddílům oficiální pomoc. Turci povolali posily z řad svých věrných muslimských druhů – Egyptanů, a to výměnou za slib, že v případě vítězství Egyptu připadne Kréta a další části tureckého území. Válka byla nečekaně ukončena námořní bitvou u Navariny ležícího na jihozápadě peloponéského pobřeží. Turecko-egyptské loďstvo tu utrpělo zdrcující porážku a když záhy nato mocné Rusko vyhlásilo válku Turecku, Turci se vzdali řeckého území a souhlasili s vyhlášením nezávislosti země. Tato dohoda vešla oficiálně v platnost r. 1830, a to pod záštitou Británie, Francie a Ruska, a znamenala pro řecký lid přínos zásadního významu.

Války na Balkáně a období po vyhlášení samostatnosti Řecka

Řekové sice v boji o svobodu zvítězili, avšak vyhlášením nezávislosti zemi rozhodně nezačaly mírové časy. Hranice Řecka, tak jak je nově stanovily různé zainteresované strany, totiž zdaleka neodpovídaly očekávání občanů. Rozsáhlé oblasti Épeiru a Makedonie na pevnině zůstaly v tureckých rukou, a stejně tak i souostroví Dodekanesos. Jónské ostrovy při

Malí rozesmátí občané v tradičním oblečení při slavnostním průvodu v Den nezávislosti.

západním pobřeží se staly britským protektórátem. Řekové cítili oprávněné rozhořčení, že spravedlnosti nebylo učiněno zadost.

Tento stav bohužel vedl k vnitřním rozbrojům, které r. 1831 vyústily v občanskou válku, při níž byl svými dvěma druhy úkladně zavražděn někdejší vůdce hnutí odporu a zároveň první prezident nezávislého Řecka Ioannis Kapodistrias. V zemi kvapem narůstal vliv Západu a r. 1832 byla vytvořena monarchie, v jejímž čele stanul dosazený král Otto I., jenž pocházel z Bavorska. Tento sotva sedmnáctiletý mladík se však ukázal být špatnou volbou. Svobodné Řecko doufající ve šťastnou budoucnost tížila dvojí obava: jednak mu bylo přičteno mnohem menší teritorium, než mu ve skutečnosti náleželo, jednak král Otto podřídil svou klíčovou pozici v zemi Germánům. Zdálo se, že Řecko jen vyměnilo jednoho utlačovatele za druhého.

V r. 1862 se král Otto ocitl tváří v tvář vzpouře vlastní armády i civilistů a byl po dohodě mezi západními mocnostmi sesazen z trůnu a nahrazen králem Jiřím I. z Dánska. Druhý řecký král si vedl mnohem lépe než jeho předchůdce a stal se v zemi mnohem oblíbenějším. Vrátil lidu oblasti, které ovládali Turci – což Otto stále váhal učinit – a rázně prosazoval další řecké územní nároky vůči Turecku. Do r. 1878 se mu podařilo vymoci Řecku navrácení Thesálie a části Épeiru. V. 1895 povstali obyvatelé Kréty proti osmanským vládům. Vzpouře však byla úspěšná jen zčásti. V r. 1898 byl na Krétu dosazen vysoký zmocněnec, který prosazoval zájmy evropských mocností. V r. 1913 byl ostrov opět připojen k Řecku.

Jak se ukázalo, v Makedonii byla situace mnohem složitější. Řecko v r. 1917 zaútočilo na turecké jednotky v této zemi, avšak Turci pro-

vedli odvetná opatření a řecká armáda utrpěla porážku. Katastrofě zabránila jediné intervence dalších evropských mocností, která přiměla Turky k ústupu.

Války na Balkáně

První balkánská válka se odehrála v letech 1912–13 a pokud bychom chtěli vyjmenovat zúčastněné strany, vznikl by komplikovo-

Konstantin I. (vládl v období 1913–17, 1920–22) opětovně získal trůn na krátkou dobu před druhou abdikací ve prospěch svého syna.

vaný seznam spojenců a bývalých nepřátel. Řecko zdaleka nebylo jedinou zemí, která od Turků požadovala zpět Makedonii. Jisté územní nároky stran Makedonie uplatňovali také severní sousedé Řecka (Rumunsko, Srbsko a hlavně Bulharsko), kteří se oháněli dějinou oprávněností svých požadavků. Kromě toho byl makedonský přístav Thessaloníki rušným obchodním střediskem otevírajícím cestu do Středomoří. Vzpoupra Bulharů žijících v Makedonii měla paradoxně za následek, že Řecko nabídlo vojenskou pomoc Turkům a vy-

slalo do západní Makedonie vojenské oddíly. Boje sílily a Turecko vyslalo posily s nadějí, že se zbaví všech válčících stran. Ty se však spojily a Turecko bylo poraženo spojenými silami armád Řecka, Bulharska, Srbska a Černé Hory. Řekové žádali zpět některé části Makedonie a Turci jim konečně postoupili Krétu.

První balkánská válka skončila r. 1913, a ještě téhož roku se rozpoutal další konflikt. Trval však jen jediný měsíc. Tentokrát se Řecko a Srbsko spojily proti Bulharsku, které proti nim nemělo naděje na úspěch.

Úloha Řecka v I. světové válce byla neobyčejně složitá. Premiér Venizelos byl pro horlivou podporu britské strany, avšak král Konstantin I., který se oženil se sestrou německého císaře, trval na zachování neutrality. Venizelos se přemístil do Thessaloníki, druhého nejdůležitějšího řeckého města, a založil opoziční vládu. Británie a Francie ji samozřejmě uznaly.

Řecko si vedlo dobře. Armáda pod Venizelovým vedením bojovala na straně spojenců a král byl nucen abdikovat a předat trůn svému synovi Alexandrovi. Po válce Řecko uplatnilo vůči Bulharsku a Turecku územní nároky na Thrákii a také na ostrovy v Egejském moři, které Turecko dosud okupovalo.

Venizelos však chtěl příliš mnoho. Nespokojil se s vráceným územím a požadoval také oblast Smyrny ležící na tureckém pobřeží Egejského moře, obydlené především Řeky. V r. 1919 se tu vylodily řecké vojenské oddíly. Zpočátku zasahovaly účinně, avšak je Turci pod vedením silného a prozíravého nového vůdce Kemala Atatürka záhy porazili a vytlačili ze Smyrny. Zbýlé řecké obyvatelstvo ve městě navíc vyhubili a město zničili.

Ataturk se ocitl ve výhodě a r. 1923 vyhlásil nechvalně proslulou „Výměnu obyvatelstva“. Do Turecka, své muslimské vlasti, jež vlastnila mnohem větší území než Řecko, se z Řecka vrátilo 400 000 Turků. Oplátkou bylo z Turecka donuceno odejít 1,3 milionu dosud zde žijících Řeků. Počet řeckého obyvatelstva se okamžitě zvýšil o 25 % – většinou šlo o chudé uprchlíky, kteří se z velké části usadili na předměstí Athén a ve špinavých brlozích v okolí přístavu Pireus. Jejich příchod byl pro Řecko přínosem v oblasti hudby a kultury, avšak zcela ochromil ekonomiku, která se vzhledem k poměrům, jaké vládly ve světě ve 20. a 30. letech, jen ztěžila zotavovala.

II. světová válka a občanská válka v Řecku (1945–49)

Říká se, že vstup Řecka do II. světové války začal jediným slůvkem: *Ochi* – ne. Tak údajně zněla odpověď řeckého diktátora, generála Metaxase (1871–1941) na Mussoliniho žádost o povolení průchodu italských jednotek přes řecké území. Mussoliniho ultimátum bylo doručeno 28. října 1940 a Metaxasova strohá odpověď italskému ministrovi zahraňničních věcí pobývajícimu v Athénách uvrhla Řecko do války. Tato odpověď bývá každoročně 28. října opakována při státním svátku zvaném Den Ochi. Zmíněný příběh sice rozhodně nepostrádá nádech zajímavosti, avšak pravda je poněkud jiná. Odpověď byla ve skutečnosti doručena ve francouzštině, která byla v té době diplomatickým jazykem, a má se za to, že zněla: „*C'est la guerre*“ – To je válka.

Válka to opravdu byla, a navzdory počátečnímu odporu v horách severního Řecka se nakonec italské oddíly přesunuly z Albánie na řecké území a za námořní podpory Němců okupovaly zemi i většinu ostrovů po dobu déle než šesti měsíců. Generál Metaxas byl již tou dobou mrtev a král a jeho vláda pobývala v exilu.

Řecko válkou krutě strádalo a hrůzy, které prožilo za léta okupace, nikdy nebyly beze zbytku vyřčeny. Zhruba půl milionu Řeků zemřelo hladem, mnozí přímo v athénských ulicích. Některé z těchto děsivých příběhů jsou vyličený v expozici Válečného muzea v Athénách (viz str. 71). Mnohem víc obětí si však vyžádala válečná zvěrstva, a starší generace stále nosí v mysli strašlivé vzpomínky na události, které se tu odehrály.

Zle trpělo také židovské obyvatelstvo. Menší židovské komunity byly v mnoha městech zcela vyhlazeny. Dokonce i v Thessaloníki, kde po jistou dobu pobývalo největší množství židovských obyvatel v Evropě, jich z původního počtu 60 000 po válce zůstalo pouhých několik set. Celkem přišlo za války o život 87 % řeckých Židů.

Ne všude však válka zasáhla do života místních obyvatel tak děsivě. Na ostrovech probíhala okupace italskými jednotkami za mnohem snazších podmínek a docházelo dokonce i k navazování přátelských vztahů mezi oběma tábory.

Řekové vyjádřili svůj odpor založením Národní osvobozené fronty (EAM), která po boku britské tajné služby působila proti okupačním jednotkám. Podařilo se jí několik hrdinských činů, avšak posléze se tato komunisty usměrňovaná organizace naneštěstí rozpadla na dvě frakce soutěžící o vliv nad Řeckem v dobách míru. Když v ostatních zemích Ev-

Někdejší náčelník generálního štábu armády Ioannis Metaxas se r. 1936 stal řeckým premiérem.

ropy r. 1945 skončila válka, EAM rozpoutala v Řecku válku novou, občanskou, která trvala až do r. 1949. Americko-řecký autor Nicholas Gage vyjadřuje v knize *Eleni* svůj pohled na zdrcující události, které se během oněch krutých let odehrály v jeho vlastní rodině žijící v horské vesnici v severním Řecku.

Ve chvíli, kdy britské okupační jednotky ustavovaly společně s EAM prozatímní vládu, nastaly potíže. Britové prosazovali návrat monarchie a snažili se omezit vliv EAM, jenž nevyhovoval těm, kteří v boji za svobodu Řecka nasazovali vlastní život.

Řečtí partyzáni, známí svou neústupností, oslavují r. 1944 osvobození.

V r. 1946 byla v Řecku zvolena pravicová vláda a v r. 1947 bylo odhlasováno znovuzavedení monarchie. Tou dobou již byli komunisté za vydatné americké podpory pravicové vládě vytlačeni na okraj politického spektra. EAM začala znovu organizovat odboj, tentokrát však proti vlastnímu lidu a jeho spojencům. Následovaly rozbroje, při kterých docházelo ke stejnému krveprolití, jako při nedávných balkánských válkách. Vítězství, byť nejistého, nakonec dosáhly pravicové síly.

Jakkoli se zmíněné události odehrály před více než půlstoletím, s Řeky je vhodné na toto téma diskutovat co nejopatrněji. Pro mnohé jsou vzpomínky stále tolik živé, jako by se vše událo teprve včera.

Důstojníci

Sotva se lze divit, že po několika staletích překotných změn, po nichž v 1. polovině 20. století následovala celá řada válek menšího či

většího rozsahu, nenastalo v Řecku období klidu a stability ze dne na den.

V r. 1950 začaly potíže s Kyprem. Na tomto ostrově ovládaném Brity začali aktivně působit řečtí teroristé, přesvědčení, že ostrov patří Řecku. Kompromisním řešením se stalo udělení nezávislosti, které však mělo zničující následky.

Řada změn, které proběhly r. 1960, se týkala jak politického vedení, tak špiček monarchie, a vedla k narůstající rozvratné činnosti. V Řecku, zemi odbojářů a anarchie, tradičně vládla pravice. Umírněnější vládu premiéra George Papandreu (1888–1968) však mnozí označovali za příliš liberální a hádky s monarchií o tom, kdo by mimo jiné měl velet armádě, nakonec vedly k premiérově rezignaci (1965).

Tento muž pevné povahy byl postupně vystřídán několika neúspěšnými vůdci. Situace se vyhroutil a 21. dubna 1967 ovládla zemi pravicová vojenská junta, v jejímž čele stála skupina

důstojníků. Její vláda nastolila poměry běžné v zemích Střední Ameriky: hromadné věznění, mučení, mizení osob beze stopy, stanné právo, cenzuru novin, omezování osobní svobody. Po umírněném politikovi Georgu Papandreu se nyní do čela země postavil zastávce tvrdé pravicové linie, plukovník George Papadopoulos (1919–1966). Král Konstantin se po neúspěšném pokusu o svržení junty uchýlil do exilu.

Důstojníci se snažili získat nadvládu nad Kyprem a touto usilovnou snahou sami přivodili pád junty. Místo úspěchu přišel odvetný útok tureckých jednotek, kterým se podařilo obsadit více než 40 % území ostrova – a sídlí tam dodnes. Řecká armáda se vzbouřila proti vlastním velitelům. Důstojníci demonstrovali svou krutost a bezohlednost již tím, že pozabíjeli velké množství studentů, kteří 17. listopadu 1973 dali na půdě athénské polytechnické institutu veřejně najevo svůj nesouhlas s vládnoucím režimem. Konečné číslo obětí masakru zatím nikdo nestanovil, ale Řekové si onen hrůzný den každoročně připomínají a na zdech vysoké školy jsou stále dobře patrné jamky po kulkách, stejně jako řecký lid stále nese šrámy utržené pod vládou důstojnické junty.

Období po pádu vojenské junty

Jakmile se do Řecka vrátila demokracie, země začala lépe prosperovat a nastaly jí klidnější časy. Rozrostl se turistický ruch a Řecko se taktéž stalo členem Evropské unie.

Po pádu junty se navrátil z pařížského exilu dřívější premiér Konstantin Karamanlis a v čele své Nové demokratické strany (Nea Dimokratia) spolehlivě vyhrál první demokratické volby v zemi. Jeden z jeho poražených soupeřů, Andreas Papandreu (1919–1966), syn George Papandreu, nicméně hrál se svou novou Socialistickou stranou (PASOK) hlavní úlohu v řecké politice po nastávající dvě desetiletí. Karamanlis uspořádal referendum o monarchii a většina voličů se v něm vyjádřila proti návratu řeckého krále z exilu.

Po sedmi letech Karamanlisovy vlády se v r. 1981 dostal do čela země Papandreu se svou stranou a Řecko dostalo poprvé po téměř padesáti letech levicovou vládu. Papandreu založil svůj program na propagaci populistických reforem, zahrnujících stejná práva

pro všechny, zvýšení penzí, právo na občanský sňatek ve společnosti ovládané církví apod. Některé ze zmíněných reforem ovšem přišly stát dosti drahé. Ekonomika tudíž utr-

George Papadopoulos byl r. 1974 za vojenského převratu zbaven všech státních funkcí.

pěla citelné rány a Papandreu se přestal těšit všeobecné oblibě. PASOK slíbila, že prosadí odstranění základů amerických vzdušných sil a vystoupení země z NATO, ale sliby nikdy nesplnila.

Dvoje volby konané r. 1989 se projeví jako neprůkazné a vedly pouze k sestavení koaličních vlád. Na jaře r. 1990 se těsnou většinou vrátila ke slovu Nová demokratická strana. Obrát doprava však netrval ani čtyři roky a v říjnu r. 1993 se vrátil na scénu čtyřiasedmdesátiletý Andreas Papandreu a ujal se postu premiéra.

V r. 1996 Papandreu zemřel a s jeho smrtí Řecko ztratilo jednoho z nejvýznamnějších politiků 20. století. V březnu r. 2004 byl řeckým premiérem zvolen předseda strany Nové demokracie Kostas Karamanlis (synovec Konstantina Karamanlise) a řecká politika se opět začala ubírat směrem doprava. Nová vláda zavedla přísná ekonomická opatření, která se sice v veřejnosti nesetkala s přílišnou podporou, nicméně přinesla plynulý ekonomický růst a mnohem pevnější měnu. ■